

Розділ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

А. А. Вінницький

аспірант

Науковий керівник: д.ф.н., проф. В.П.Плавич

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ГЕНЕЗИ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Періодизація в історичній науці посідає одне з чільних місць середині методології такої. Дефініцію та значення цієї категорії лаконічно та влучно формулює Адам Рабинович: «періодизація – це процес, або вивчення представлення минулого у вигляді окремих, таких, що мають власну назву, проміжків часу для того, аби зробити більш простим та зрозумілим вивчення та аналіз історії» [1].

Говорячи про періодизацію, не можна не зазначити, що цей спосіб представлення історіографічного матеріалу доцільно використовувати на всіх рівнях абстракції доти (вкладена періодизація), доки це можливо, тобто до моменту, коли виокремлення віх генези об'єкту дослідження є обґрунтованим.

Саме такої вкладеної періодизації завжди бракувало дослідженням, предмет яких так чи інакше торкався розвитку політичної та правової думки та національного визвольного руху України в першій половині ХХ ст. Ця обставина, в свою чергу, формулює проблематику, якій присвячено дану публікацію.

Комплексної періодизації зазначеного вище історичного проміжку часу не представлено в сучасних дослідженнях, але існує певний доктринальний доробок з більш вузьких питань, які в цілому, на жаль, більше мають фрагментарний, а не системний характер. Це, зокрема, роботи В.Є.Голубко, О.Й.Дем'янюк, М.А.Ковальчук, Т.Д.Лапан, О.В.Медвідь, С.В.Олійник, В.В.Очеретяний, М.Г.Палієнко, Б.Є.Трофим'як, О.А.Чумаченко, М.В.Яцюк та інших.

Мета статті полягає у здійсненні спроби періодизувати розвиток політичної та правової думки і національного визвольного руху України в першій половині ХХ ст.

Поштовхом до розвитку політичної думки та національного визвольного руху України в першій половині ХХ ст. стала низка чинників. Серед яких, зокрема, вихід з суто просвітницької та культурної площини провідних українських патріотичних сил на політичний рівень – створення політичних партій, участь в управлінні українськими землями у складі державних органів країн-окупантів тощо; наближення Першої світової війни – послаблення політики метрополій у бік інтересів місцевих народів, поширення молодіжних руханкових організацій; централізація влади імперій, у складі яких знаходилися українські землі, – зміна виборчого законодавства у бік звуження представництва народів, що населяли їх провінції, пригнічення представниками центральної влади місцевого населення; рух громад та породжених ним організацій призвів до прагнення об'єднати патріотичні сили Західної України та Наддніпрянщини.

Всі перелічені чинники заклали ґрунт для формування значних суспільних сил, які згодом приймуть участь у так званих перших визвольних змаганнях. Рік початку останніх збігається із роком початку Першої світової війни, адже саме ця обставина буде вбачатися патріотичними силами не тільки України, але і, наприклад, Польщі, слушною нагодою здійснити багатомісячну мрію українського народу – побудувати власну державу. Тому, враховуючи зазначене вище, проміжок часу від початку ХХ ст. до початку перших національно-визвольних змагань можна умовно назвати підготовчим, або періодом дозрівання.

За ним, відповідно до усталеної в історичній доктрині традиції іде період, власне, перших визвольних змагань, закінченням якого на нашу думку варто вважати момент остаточної втрати Україною у найближчі роки здобути свою незалежність та державу – це 1923 р., коли за рішенням Конференції послів Антанти Польща дістала право на землі Східної Галичини, однак для земель Наддніпрянщини такими роком можна вважати 1921 – рік, коли за результатами Ризького договору 1921 р. між Польщею, з одного боку, та Радянською Росією і також, формально, її маріонеткою УРСР з другого. Враховуючи те, що ці дати виходять за межі періоду перших «визвольних змагань» (1917-1920 рр.) через врахування юридичних чинників припинення боротьби за незалежність української держави. Що, однак, не означає припинення українського національно-визвольного руху. Цей період (1914-1923 рр.) можна умовно назвати «перша Українська держава», або погодитися із вже існуючою назвою «перших визвольних змагань», котра, щоправда, не буде врахову-

вати правового боку питання, котрий є вкрай важливим у питанні державотворення.

Наступний історичний відрізок між Першою та Другою світовими війнами характеризується тим, що він зосереджує всі патріотичні сили, в тому числі військові, в межах однієї організації УВО, яка згодом матиме закордонний та крайові ланки діяльності. До смерті Євгена Коновальця (1938р.) [2] УВО та ОУН діють злагоджено та масштабно – як на теренах, так і за межами української землі на поширення патріотизму та створення умов для нових визвольних змагань. Але смерть голови проводу призводить до розколу ОУН, яке тепер являє дві конкуруючі патріотичні організації – консервативне (або за словами С. Бандери, колабораціоністське) крило А. Мельника та радикальне крило С. Бандери, відповідно, ОУН(м) та ОУН(б). Територіально А. Мельник очолює закордонну частину ОУН – Провід Українських Націоналістів (ПУН), а С. Бандера – Крайове ОУН. Саме у такому стані опиняються українські патріотичні сили на початку Другої світової війни, котра знаменує її початок так званих других визвольних змагань. А розглянутий період можна назвати періодом консолідації і розколу патріотичних сил.

Друга світова війна характеризується спробою використати українськими патріотичними силами перебіг протистояння фашистської Німеччини та радянської Росії на свою користь та утворити українську державу. Спершу, такі прагнення призводять до участі у війні українських патріотичних сил на боці Німеччини, але після недотримання нею обіцянки надати можливість Україні створити власну державу, сили УПА починають вести боротьбу одразу проти двох сторін конфлікту, а також проти представників польського визвольного руху, котрий прагне повернути під вплив Польщі землі Галичини. Цей період завершується у 1944 р., коли німецькі війська було витіснено з земель, що становлять інтерес для діяльності УПА. Цей період можна умовно означити як період війни проти всіх.

Повоєнний період приносить силам УПА багато зброї та вишарпану радянську та польську армію, що дозволяє українським патріотам діяти доволі активно протягом наступних кількох років (1944-1945 рр.), під час яких проти радянської влади вчинено майже п'ятнадцять тисяч терактів та ведеться активна пропагандистська діяльність на території історичного розселення українців на Закарпатті (Холмщина, Лемківщина, Посяння, Підляшся).

Проте, оговтавшись від Другої світової Польща та Радянський Союз вдаються до кількох масштабних операцій з придушення

українських повстанських сил, а також вживають низку інших заходів, що мають таку ж мету. Зокрема, це антипропаганда, дискредитація сил УПА, реабілітація за мирне роззброєння, диверсійні дії та інше. Все це призводить до поступового занепаду українського національно-визвольного руху, однак поза тим спалахи протистояння представників УПА та радянської тривають ще більше ніж десятиліття – до другої половини 50-х років минулого століття. Це період демонстрації героїзму та поневірян справжніх патріотів України.

Розвиток політичної думки України у першій половині ХХ ст. характеризується зрілістю на початку та урізноманітненням протягом усього періоду. Політичні програми та погляди провідних українських політичних партій та сил містять ідеї усіх напрямків – лівих, центристських, правих та змішаних.

Головні віхи генези такої ідеології менш різноманітні, ніж розвиток українського національного визвольного руху, і являють собою період від початку ХХ ст. та від моменту втрати Україною незалежності в період революції (1917-1920 рр.) [3, с. 5]. Саме остання обставина певною мірою об'єднує всі напрямки політичної ідеології України в той час. Тепер кожна з них ставить на меті здобуття незалежності для нашої країни як соборної держави.

Таким чином, бурхлива на історичні події перша половина ХХ ст. дозволяє виокремити низку періодів у розвитку українського національно-визвольного руху та політичної думки, яка віддзеркалює у конкретно-історичному та проблемно-категоріальному контексті першій. Така періодизація у значній мірі спрощує процес дослідження головних чинників виникнення та подальшої генези центральних складових предмету даної публікації.

Список використаної літератури

1. Rabinowitz Adam. It's about time: historical periodization and Linked Ancient World Data [Електронний ресурс] / Institute for the Study of the Ancient World Papers, – 2014. Режим доступу: <http://dlib.nyu.edu/awdl/isaw/isaw-papers/7/rabinowitz/> – Назва з екрана.
2. Під знаком стрільця. Виповнилося 120 років від дня народження провідника Українських Січових стрільців Євгена Коновальця [Електронний ресурс] // Україна Молода. – № 101, від 15.06.2011. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1896/169/67410/> – Назва з екрана.
3. Нариси історії української революції 1917-1921 років [Текст] : у 2 кн. Кн. 1 / О. Д. Бойко, В. Ф. Верстюк, В. І. Головченко та ін.; ред. В. А. Смолій, Г. В. Боряк, В. Ф. Верстюк та ін. – Київ : Наук. Думка, 2011. – 388 с.